

De Belgische delegatie op de Ramblas in Barcelona met de vlag van de Antwerpse Joodse Arbeidersportklub (JASK)

De strijd om de Olympus

Of hoe het de Belgische rode sportlui verging op de Volksolympiade te Barcelona

---

Luc Celis, lector Erasmushogeschool-Brussel

De op het einde van de 19e eeuw opgerichte arbeiderssportbeweging was bij haar ontstaan niet veel meer dan een kopie van de bestaande neutrale of burgerlijke turnbeweging. Het duurde evenwel niet lang voordat ze zich ideologisch begon te profileren. In dit ontwikkelingsproces zette ze zich sterk af tegen de burgerlijke sportbeweging. Daar, zo meende ze, had de invloed van het kapitalistische systeem ware sportbeoefening onmogelijk gemaakt.

De XIe Olympische spelen in het nazistische Duitsland waren voor de socialisten het ultieme symbool van die verloedering. Het verzet ertegen leidde tot een tegenmanifestatie die in juli 1936 te Barcelona moest plaatsvinden. De Belgische arbeiderssportbeweging stuurde een zestig man sterke delegatie.

Maar aan de vooravond van de spelen startte het offensief van generaal Franco, dat zou uitmonden in de Spaanse Burgeroorlog. De Volksolympiade van Barcelona vond nooit plaats.

Alleen arbeiderssport is echte sport!

Het 19e-eeuwse socialisme profileerde zich als één van de actoren die streden om de samenleving naar hun beeld te reorganiseren. Daarom moest het de massa mobiliseren. Plots werden alle maatschappelijke activiteiten politiseerbaar. Zo ontstond naast de bestaande burgerlijke cultuur een links sociaal-cultureel netwerk. Men begon socialistisch te zingen, muziek te maken, toneel te spelen... en te turnen⁽¹⁾.

De eerste linkse turngroepen ontstonden vanaf 1886. Aanvankelijk waren ze niet veel meer dan

een rode variant op de burgerlijke turnbeweging. Maar al vlug begon men een specifiek ideëel universum uit te werken, waarschijnlijk uit nood aan een eigen identiteit.

Omdat ze al bestaande vormen van lichamelijke ontwikkeling wilden veranderen in 'linkse sport', stonden de roden voor een ontzaglijke klus. Ze moesten immers turn- en sportmodellen via ideologische structuuringsgrepen omtoveren tot iets nieuws. Het was misschien makkelijker geweest een eigen vorm van arbeiderssport te ontwikkelen, maar die denkoefening is nooit

gemaakt. De essentie van de linkse sportideologie omvatte vijf elementen. In eerste instantie waren de rode sportlui tegen een te sterke competitiegeest waaruit - in tweede instantie - volgde dat iedere vorm van vedettencultus verworpen werd. Ten derde waren ze tegen elke commercialisering van lichaamsbeweging en dus voorstander van het amateurisme. Vervolgens moest sport uitgroeien tot een massabeweging en in laatste instantie geloofden ze dat ze via internationale ontmoetingen konden bijdragen tot de opbouw van een blijvende wereldvrede.

Het overnemen en vervolgens omvormen van bestaande modellen van lichaamsontwikkeling leidde ertoe dat de socialisten in een concurrentieslag verzeilden. Hét argument dat ze in stelling brachten, was dat zij de werkelijke erfgenamen waren van een mythisch verleden waar "[...] *le vrai sport* [...]"⁽²⁾ of "[...] *een goede sportgeest* [...]"⁽³⁾ werkelijk bestond. Fysieke beweging leidde er tot een harmonische geestelijke én lichamelijke ontwikkeling⁽⁴⁾.

Daartegenover stond de sport zoals ze in de burgerlijk-kapitalistische samenleving beoefend werd, namelijk ontdaan van al haar wezenlijke kenmerken. Het kapitalisme had van de sport een economisch systeem gemaakt waarin alles draaide om winst:⁽⁵⁾ een "[...] *entreprise pour l'exploitation d'une pelouse!*"⁽⁶⁾

Alleen in de arbeiderssportbeweging kon fysieke ontwikkeling "[...] *haar oorspronkelijke betekenis terugkrijgen*."⁽⁷⁾ Arbeiderssport zou dus de sport redden⁽⁸⁾. Of, zoals een Waals commentator schreef: "*Notre rôle est de restituer au sport sa place véritable*."⁽⁹⁾

Dit mythische verleden situeerden de socialisten in de Griekse oudheid. Meestal verwezen ze ernaar in vage en algemene bewoordingen⁽¹⁰⁾, en soms iets concreter als ze het hadden over de oorspronkelijke Olympische spelen,⁽¹¹⁾ over antieke schoonheid⁽¹²⁾ en over het olympische

ideaal⁽¹³⁾. Een dergelijke Griekse projectie was niet nieuw. De socialisten hadden een 19e-eeuws ideaal van lichaamsbeweging voor ogen, gecreëerd door pedagogen en historici, die ook hun ideeën geprojecteerd hadden in de oudheid. Hetgeen resulteerde in een geïdealiseerd concept van de Griekse atleet dat bestond uit vier principes: een harmonieuze en evenwichtige ontwikkeling op fysiek en intellectueel vlak, een totale fysieke training, een streven naar fysieke gezondheid en perfectie⁽¹⁴⁾ en amateurisme⁽¹⁵⁾.

In de burgerlijke sport leidde dit romantische idee tot de ontwikkeling van het olympische ideaal van vrede en broederlijkheid via internationale sportieve ontmoetingen.

Als erfgenamen van de 'ware sport' volgen de roden die spelen van nabij maar ook hier zagen ze slechts verval. Volgens hen waren de spelen louter wedstrijden om nationalistische gevoelens aan te wakkeren⁽¹⁶⁾. Daarenboven waren ze één en al spektakel. Harmonieuze lichaamsbeweging als ideaal was naar de achtergrond verschoven⁽¹⁷⁾. Uiteindelijk, zo schreef een commentator, waren de spelen niet veel meer dan een commercieel circus⁽¹⁸⁾; een afgietsel van het maatschappelijk-kapitalistische model⁽¹⁹⁾. De uitspraak, toegeschreven aan baron Pierre De Coubertin, dat arbeiderssport het dichtst het werkelijke sportideaal benaderde, zetten de rode sportlui dan ook dik in de verf⁽²⁰⁾.

Het totale failliet van het olympische project werd volgens de linkse sportbeweging bereikt in 1936, met de organisatie van de Olympische spelen in nazi-Duitsland: "*De Olympische gedachte verkracht*", blokletterde *De Volksgazet*⁽²¹⁾.

De nazi-olympiade⁽²²⁾

In 1931 vertrouwde het Internationaal Olympisch Comité (IOC) de XIe spelen toe aan Duitsland, toen nog bestuurd door een centrum-regering. Niet veel later kwam evenwel Hitler aan de macht; dit had het IOC niet voorzien.

De nazi's waren niet opgezet met hun olympische erfenis. De nazi-doctrine sloot meer aan bij de conservatieve en sterk nationalistisch gekleurde Duitse turnbeweging⁽²³⁾. Turnfeesten met marsmuziek en Duitse cultuurhistorische symboliek lagen de nazi's meer dan een multi-raciale sportmanifestatie met een boodschap van vrede en solidariteit. Daarenboven hadden enkele leden van het organiserende Duitse comité - de voorzitter Theodor Lewald en de secretaris Carl Diem - joodse familiebanden; de nazipers eiste regelmatig hun ontslag⁽²⁴⁾. Commentatoren vroegen zich terecht af hoe het met de Duitse spelen verder moest.

Het tij keerde toen het regime inzag wat een propagandistische mogelijkheden de spelen boden. Op 16 maart 1933 werd Lewald door Hitler ontvangen. Tot zijn opluchting gebood de kanselier niet de onmiddellijke stopzetting van de voorbereidingen. Sterker nog, toen Hitler op 5 oktober 1933 de werken inspecteerde, was hij diep onder de indruk. Enkele dagen later beloofde hij een verbouwereerd organiserend comité de volledige financiële steun van zijn regering⁽²⁵⁾.

De problemen waren daarmee nog niet van de baan. De olympische regels verboden immers elke vorm van raciale of religieuze discriminatie en Duitsland had op dat vlak geen al te beste reputatie. Tijdens de IOC-vergadering van juni 1933 te Wenen onderzocht men de situatie. De kern van de discussie was de vraag of er plaats was voor joden in het Duitse olympische team. Volgens de Duitse comitéleden -

Karl Ritter von Halt en Theodor Lewald - was dat wel degelijk het geval. Ze stelden zelfs een officiële schriftelijke garantie in het vooruitzicht⁽²⁶⁾. Iedereen was overtuigd. Op de IOC-bijeenkomst te Athene in mei 1934, deden ze de discussie nog eens dunnetjes over. Weer slaagden de Duitse IOC-leden erin hun sportbroeders van de goede bedoelingen van het nazi-regime te overtuigen⁽²⁷⁾.

De Duitse waarborg was niet meer dan een politieke zet⁽²⁸⁾. Joden werden uit het openbare leven gezuiverd en sportclubs vormden daarop geen uitzondering. Zonder trainingsmogelijkheden was hun indirect de kans ontnomen een plaats te verwerven in het olympische team. Maar het regime gebruikte nog andere kunstgrepen. Dat ondervond de joodse atlete Gretel Bergmann. Zij kon betere prestaties voorleggen dan haar arische rivale Elfriede Kaun, maar omdat ze geen lid was van een erkende sportclub, raakte ze niet door de officiële selectie⁽²⁹⁾. Zij was niet de enige, geen enkele joodse sportman of -vrouw verwierf een plaats in het Duitse team⁽³⁰⁾.

Het IOC mocht dan wel gerustgesteld zijn, voor velen leek het fascistische Duitsland met zijn anti-joodse, -katholieke en -socialistische propaganda geen gepaste thuishaven voor de spelen die de verbroedering tussen de volkeren moest weerspiegelen. Overal ontstond protest. Joodse groepen speelden daarin een belangrijke rol, vooral in de Verenigde Staten. In Europa waren de linkse arbeiderssportbewegingen de belangrijkste opposanten. De socialistische en communistische internationale sportfederaties vergaten er zelfs hun jarenlange vetes door. Tijdens een gemeenschappelijke vergadering te Praag op 6 september 1935 veroordeelden ze zowel het nazisme als de nakende Berlijnse Olympische spelen⁽³¹⁾.

Strijd om een ideaal

De kern van het verzet lag in de Verenigde Staten. Oorspronkelijk nam het Amerikaans Olympisch Comité (AOC) een afwachtende houding aan. Het stuurde zelfs zijn voorzitter, Avery Brundage - latere voorzitter van het IOC - naar Duitsland om polshoogte te nemen. Ter plaatse ontmoette hij allerlei politieke verantwoordelijken en joodse sportafgevaardigden. Ze slaagden erin hem te overtuigen dat er van discriminatie geen sprake was⁽³²⁾. Na zijn reis werd Brundage de grootste verdediger van deelname aan de spelen. Door zijn positief rapport accepteerde het AOC in september 1934 de Duitse uitnodiging. De controverser hield er evenwel niet mee op. De Amerikaanse sportwereld was verdeeld in twee kampen. Pamfletten werden gepubliceerd en de media gemobiliseerd. De emoties laaiden hoog op en ontaardden soms in ordinaire scheldpartijen. Zo omschreef één van de opposanten Brundage als "[...] a Jew hater"⁽³³⁾. Op zijn beurt repleiceerde Brundage dat: "*Radicals and Communists must keep their hands off American sport.*"⁽³⁴⁾

Eind 1935 viel het doek over het conflict. Het AOC had dan wel het licht op groen gezet, maar door al die heibel boog Amerika's grootste sportorganisatie - de Amateur Athletic Union - zich in december van dat jaar over de kwestie. Na veel discussie gaf ze haar leden de toestemming om deel te nemen aan de spelen. Die beslissing kostte heel wat lobbywerk, maar ze veegde de laatste obstakels van tafel⁽³⁵⁾.

In Frankrijk was er ook veel beroering⁽³⁶⁾. Dat lag voor de hand. De arbeiderssportbeweging stond er sterk en voerde heel wat propaganda tegen een Franse deelname. De verkiezing in mei 1936 van een Volksfrontregering onder leiding van de jood Léon Blum deed vermoeden

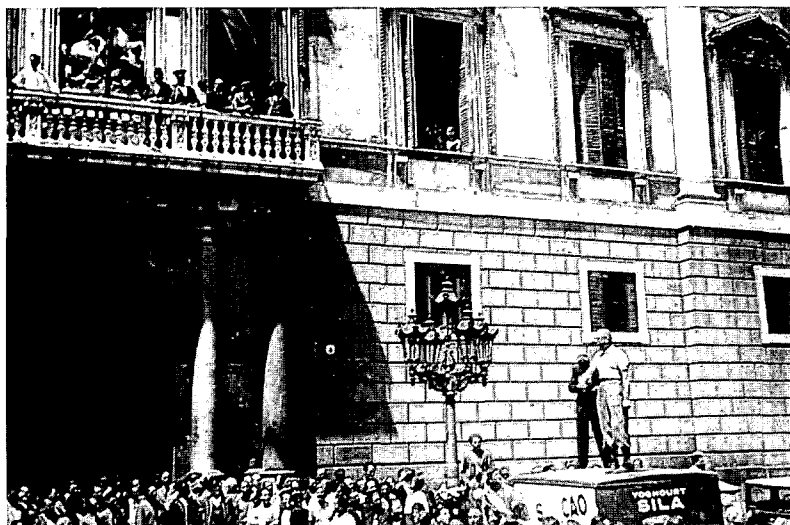
dat Frankrijk nee zou zeggen tegen Berlijn. Helaas! Al vlug maakte Léo Lagrange - staatssecretaris voor sport en ontspanning - duidelijk dat de nieuwe regering niet zou terugkomen op oude engagementen. De Franse arbeiderssportbond had anders verwacht. Hij kreeg wel een troostprijs, namelijk een belangrijke financiële steun voor de alternatieve spelen te Barcelona. Enkele illusies armer gooide de arbeiderssportbond het roer om. In plaats van actie te voeren tegen de Berlijnse spelen, maakte ze zoveel mogelijk propaganda voor deze van Barcelona.

In andere landen bleef de reactie relatief beperkt, zelfs in Groot-Britannië, de bakermat van de moderne sportbeweging⁽³⁷⁾. De oproep tot boycot ging uit van de Britse arbeiderssportbeweging, gesteund door allerhande progressieve groepen en joodse kringen. Het verzet volgde de normale koers: publicaties in periodieken, meetings en dergelijke meer. Dit kon de burgerlijke sportwereld evenwel niet beroeren. De Britse deelname werd nauwelijks ter discussie gesteld.

Ook in België lag de kern van de oppositie bij de arbeiderssportlui, gesteund door enkele joodse groepen.

In november 1935 sloot de top van de arbeiderssportbeweging zich aan bij het Internationaal Comité tot Verdediging van het Olympisch Ideaal, daarmee de richtlijnen van de Socialistische Arbeiders Sport Internationale (SASI) volgend. Louis Lalemand - één van de kopstukken van de rode sportbeweging - kreeg de opdracht de zaak op te volgen⁽³⁸⁾.

Allereerst werd beslist een Nationaal Verweerkomitee tegen de Olympische spelen op te richten. De stichtingsvergadering had plaats op 17 december 1935. Van deze vereniging zijn er bijna geen sporen bewaard gebleven. Waarschijnlijk was het een joods of gemengd initiatief. De eer-

Jean Nobels, één van de topmannen van de Belgische arbeiderssportbeweging, spreekt in Barcelona de menigte toe

ste vergadering had immers plaats in het lokaal van de Antwerps-joodse groep Maccabi⁽³⁹⁾.

Ondertussen riepen linkse bladen op tot een boycot. *De Volksgazet* startte op 12 december 1935 met een reeks artikels die: "[...] duidelijk zullen aantonen dat de Olympiade van Berlijn niets anders is dan een grootsch opgezette propaganda voor Hitleristisch Duitsland"⁽⁴⁰⁾. De hoofding van de tekst liet niets aan de verbeelding over: "Onze houding tegenover de Olympische spelen van Berlijn: BOYCOTTEN."⁽⁴¹⁾ In dezelfde teneur vroeg Jean Nobels in *Le Peuple* aan alle Belgische sportlui om te schitteren door afwezigheid: "Sportsmen belges qui savez encore apprécier votre liberté, n'apportez pas votre aide à cette atteinte aux droits de l'Humanité."⁽⁴²⁾

Het waren niet de enige teksten die verschenen. Tot aan de vooravond van de Berlijnse spelen publiceerden linkse kranten artikels met steeds dezelfde inhoud: de wandaden van het fascisme; de manier waarop de nazi's de sport misbruikten en de onverenigbaarheid van de nazi-ideeën met het olympisch ideaal van verbroedering en vrede⁽⁴³⁾.

Er kwamen ook meetings: tégen de Berlijnse spelen en vóór deze van Barcelona⁽⁴⁴⁾. Op 8 juli

1936 was er in Antwerpen een meeting tegen de "fascistische Olympiade" met als sprekers Jean Nobels, Pierre Grandry en Dov Liebermann die de joodse sportkringen vertegenwoordigde⁽⁴⁵⁾, ook in Gent⁽⁴⁶⁾ en Brussel⁽⁴⁷⁾ werden meetings gehouden.

Het engagement was er wel, maar veel leverde het niet op. In maart 1936 gaf Louis Lalemand in *Le Peuple* een korte schets van de internationale protestbeweging. Hij concludeerde: "En Belgique, [...] aucune réaction se fait sentir"⁽⁴⁸⁾.

In zijn analyse van de Canadese oppositiebeweging kwam Bruce Kidd tot een conclusie die mijns inziens ook voor België geldt: "The persons who supported the anti-Olympic boycott came from a narrow group outside the established sports community"⁽⁴⁹⁾ Hun impact was logischerwijze gering.

Barcelona 1936 als anti-olympiade⁽⁵⁰⁾

In de jaren '30 werd het sportleven in Spanje - met nadruk op Catalonië - meegesleurd door politieke turbulenties. Heel wat groepen die uit de arbeidersklasse rekruteerden werden beïn-

Demeester (l.) en Dov Liebermann (r.), voorzitter van de JASK

vloed door de ideeën van het Volksfront. Daardoor ontstond het begrip 'Populaire Sport' (Esport Popular). Het was een combinatie van sportieve uitgangspunten met politieke doelen. Men wilde een voor ieder toegankelijke, niet-commerciële vorm van sportbeoefening creëren die waarden als gelijkheid, broederlijkheid, solidariteit en fairplay beklemtoonde. Tegelijkertijd werd sport een middel in de politieke strijd voor meer democratie en tegen het fascisme.

In Catalonië - en in het bijzonder in Barcelona - verenigden vele sport- en aanverwante groepen zich in 1936 in het Comitè Català pro Esport Popular (Catalaans Comité voor Populaire Sport, ofwel CCEP)⁽⁵¹⁾. Het was een volksorganisatie zonder formele bindingen met politieke en/of syndicale organisaties.

Vanaf haar oprichting begon de federatie met veel enthousiasme allerhande manifestaties te organiseren. De roes waarin de arbeidersbeweging leefde als gevolg van de nationale electorale overwinning van het Volksfront, zal hieraan wel niet vreemd zijn geweest. Het meest ambitieuze plan van het CCEP was een Volksolympiade. Trouw aan zijn uitgangspunten, zou het zowel een sportfestival worden als een aanklacht tegen de toewijzing van de Olympische spelen aan het fascistische Duitsland.

Oorspronkelijk waren de aspiraties nationaal, maar tijdens een bijeenkomst te Parijs van allerlei tegen de Berlijnse spelen gekante groepen, oogstten de Spanjaarden veel bijval met hun voorstel om de al geplande Volksolympiade te laten uitgroeien tot een internationale boycot van de nazi-olympiade.

Die vergadering vond plaats op 6 en 7 juni 1936. Het was de tweede maal dat het Internationaal Comité ter Verdediging van het Olympisch Ideaal zijn troepen te Parijs verzamelde om er de reacties tegen de Berlijnse spelen te coördi-

neren. De Belgische arbeiderssportfederatie was vertegenwoordigd door Jean Nobels⁽⁵²⁾.

Het Spaanse voorstel kwam waarschijnlijk als geroepen. Het maakte het mogelijk op korte termijn de internationaal versnipperde tegenbeweging te bundelen in één krachtige symbolische handeling⁽⁵³⁾. Iedereen was dan ook enthousiast: het congres riep op tot een boycot van de Berlijnse spelen en tot deelname aan de Volksolympiade⁽⁵⁴⁾.

Soms wordt de Spaanse Volksolympiade omschreven als een initiatief van de georganiseerde linkse arbeiderssportbeweging⁽⁵⁵⁾. Dit is dus historisch niet correct. Hoewel de meeste deelnemers tot linkse sportgroepen behoorden, was het opzet van de alternatieve spelen heel wat ruimer. Het Internationaal Comité ter Verdediging van het Olympisch Ideaal wilde alle tegenstanders van de Berlijnse spelen bijeenbrengen. Het was een samenbundeling van wat we vandaag links-progressieve krachten zouden noemen. Daarenboven was de organiserende Catalaanse sportfederatie autonoom. Ze was noch bij de communistische, noch bij de socialistische arbeiderssportbeweging aangesloten⁽⁵⁶⁾. Daardoor werd de Volksolympiade een initiatief van een gevarieerde reeks groepen die elkaar vonden in de strijd voor het olympische ideaal, ofwel de verbroedering van alle volkeren. Volgens de deelnemers traden zowel het nazi-regime als het IOC dit ideaal met voeten en eisten ze het daarom voor zich op⁽⁵⁷⁾. Alleen de Volksolympiade zou werkelijk uiting geven aan het universele, onbaatzuchtige karakter van de Olympische spelen: "De Olympische geest zal niet te Berlijn doch te Barcelona zijn" schreef *De Volksgazet*⁽⁵⁸⁾. "Ware sportliefhebbers" gingen dan ook naar Barcelona⁽⁵⁹⁾.

De top van de Belgische arbeiderssportbeweging had het moeilijk met dit politieke pluralis-

me en had liever zijn medewerking verleend aan een zuiver socialistische manifestatie. Men maakte zich ook zorgen over artikels in *Sports* - het blad van de Franse arbeiderssportbeweging - die opriepen om naar aanleiding van de Volksolympiade één grote arbeiderssportfederatie te stichten⁽⁶⁰⁾. Met de ideeën van het Volksfront als politieke achtergrond wilden de Fransen tot één brede volksbeweging komen. Het Belgische sportbestuur haastte zich om zijn loyaliteiten te beklemtonen: *"De Centrale herhaalt, dat ze niets van de opvatting en van de grondbeginselen harer samenstelling prijsgeeft en verder alleen erkent, de Syndikale Kommissie, de Belgische Arbeiderspartij en de Socialistische Arbeidersinternationale"*⁽⁶¹⁾. Uiteindelijk bleef het bij het formuleren van enig voorbehoud. Het verzet tegen de nazi-olympiade en dus indirect tegen het oprukkende fascisme leek crucialer dan partijpolitieke belangen. De Belgen zouden in Barcelona niet ontbreken.

Opzet en structuur

De concrete organisatie bracht heel wat problemen met zich. Op korte tijd moest immers een enorm project uitgewerkt worden. Maar het enthousiasme was groot. Financieel werd het project gesteund door giften van de Franse en Spaanse regering, de Catalaanse overheid en het stadsbestuur van Barcelona⁽⁶²⁾. Qua infrastructuur kon men terugvallen op installaties van de in 1929 te Barcelona gehouden wereldtentoonstelling. Drieëntwintig delegaties schreven zich in. De organisatoren braken met de officiële olympische traditie om alleen soevereine staten uit te nodigen. Landen of gebieden zonder politieke zelfstandigheid zoals Algerije, Palestina en Baskenland kregen in de Volksolympiade een gelijkwaardige status⁽⁶³⁾. Hiermee werd het recht

op vrijheid van alle volkeren beklemtoond. De organisatoren braken met nog enkele andere olympische gewoontes. Sportlui zouden in drie categorieën met elkaar kunnen kampen: topspelers, ervaren atleten en eenvoudige amateurs. Ook wilden ze een zo groot mogelijke groep mensen bereiken, onafgezien van hun fysieke mogelijkheden. Sport moest meer zijn dan een ontmoeting van een handvol topatleten. Vanuit dezelfde optiek werd ook de deelname van vrouwen gestimuleerd.

De organisatoren verwachtten minstens zesduizend atleten. Spanje leverde daarvan meer dan de helft, gevolgd door Frankrijk (1500)⁽⁶⁴⁾ en Zwitserland (200). De Nederlandse, Engelse en Belgische delegaties zouden elk een vijftigtal deelnemers sturen. Daarenboven verwachtte men nog twintigduizend sportliefhebbers. Het programma omvatte een brede waaier van sportmanifestaties: voetbal, rugby, boksen, atletiek, zwemmen, tafeltennis, worstelen, handbal, fietsen, polo, kleiduifschieten, roeien, schaken en kaatsen, evenals turn- en vliegdemostraties⁽⁶⁵⁾. In het verlengde van de spelen werden een reeks culturele manifestaties op touw gezet; in tegenstelling tot de Berlijnse spelen waar alleen de Duitse cultuur werd verheerlijkt.

De spelen zouden op 19 juli openen met een grote optocht en diverse feesten, gevolgd door een week sportwedstrijden⁽⁶⁶⁾.

Op 18 juli 1936 - de dag vóór de opening - werd de openingsceremonie voor een laatste maal gerepeteerd. Heel wat leden van het organisatiecomité waren moe en nerveus. Ze beslisten in het stadion te blijven slapen⁽⁶⁷⁾. De volgende dag zou evenwel om andere redenen de geschiedenis ingaan. Op 19 juli probeerde het leger immers de stad in handen te krijgen. De opstand liep samen met de revolutie in Spaans Marokko van conservatieve generaals onder leiding van

De Belgen waren gekomen om deel te nemen aan sportwedstrijden...

Franco. In Barcelona slaagden arbeidersmilities er relatief vlug in de stad onder controle te krijgen. Maar door straatgevechten en aanvallen van volkswoede op kerken en kloosters - de geestelijkheid steunde Franco's revolte - kon van een Volksolympiade geen sprake meer zijn.

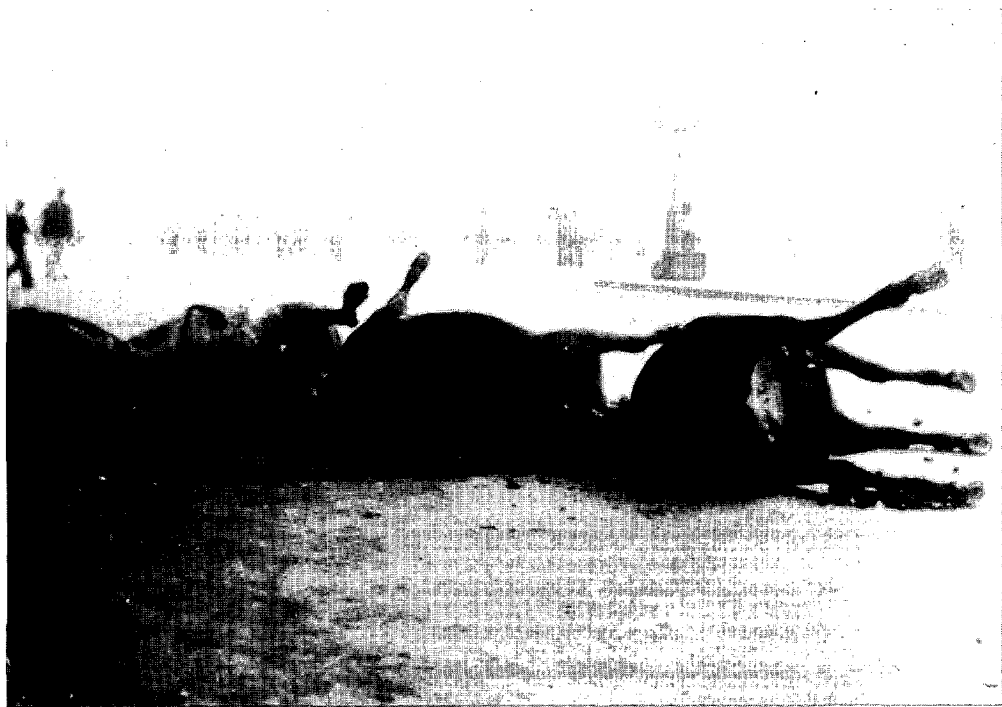
De Belgen in Barcelona⁽⁶⁸⁾

De Belgische delegatie bestond uit een zestigtal deelnemers,⁽⁶⁹⁾ onder wie zesenvestig sportlui⁽⁷⁰⁾. De Antwerpse Joodse Arbeiderssportklub (JASK) stuurde bovendien nog een twintigtal joodse atleten mee,⁽⁷¹⁾ onder wie enkelen uit Brussel en Charleroi⁽⁷²⁾. Een groot deel van de top van de sportbeweging vergezelde de sportlui: Oscar Foucaert, Henri Genesse, Jean Nobels, Louis Lalemand en E. Cordier⁽⁷³⁾. Gewone sportliefhebbers konden via ATO - het reisbureau van de linkse beweging - ook naar Barcelona⁽⁷⁴⁾. Hoeveel geïnteresseerden hierop inschreven, valt evenwel niet meer na te gaan. De linkse sportfederatie had een grotere delegatie willen sturen, maar de magere BWP-subsidie maakte dat onmogelijk. De sportlui had-

den nochtans op steun aangedrongen. In een brief drukten ze op het belang van de Volksolympiade in de strijd tegen het oprukkende fascisme. Het kon de BWP niet vermurwen. Ze verwezen ook naar vroegere engagementen en naar de komende Antwerpse Arbeidersolympiade, waaraan ze ook al steun hadden toegezegd. Uiteindelijk kregen ze maar één derde van wat ze oorspronkelijk vroegen⁽⁷⁵⁾.

Ondanks deze financiële beperkingen slaagde men erin een ploeg samen te stellen die zou meedingen in atletiek, worstelen, zwemmen, waterpolo, wielrennen, schaken, tennis en voetbal⁽⁷⁶⁾. Op vrijdag 17 juli verzamelden de deelnemers zich in de loketzaal van het Brusselse Zuidstation. Ze vertrokken om middernacht en waren van plan een tiental dagen later terug te keren⁽⁷⁷⁾. Alleen liep het anders!

Al bij een tussentijdse stop in Toulouse hoorden de Belgen dat er in Spanje iets aan de hand was. Naarmate de reis vorderde, zwollen de geruchten aan⁽⁷⁸⁾. De problemen werden langzaam aan ook zichtbaar. Reeds op de eerste Spaanse stations heerste grote militaire bedrijvigheid. Talloze soldaten voerden strenge con-

*...in plaats daarvan werden ze toeschouwers van het
grootste drama uit de recente Spaanse geschiedenis*

troles uit⁽⁷⁹⁾. Uiteindelijk raakten ze niet verder dan een voorstad van Barcelona, namelijk San Andrés de Palomar. Een lege wagon versperde de doorgang. Niet dat die wagon zoveel uitmaakte. Als protest tegen de opstand van het leger had de regering de algemene staking uitgeroepen waardoor het station van Barcelona gesloten was.

In San Andrés vernamen de Belgen dat de troepen onder leiding van generaal Franco revolteerden tegen de volksregering en dat het land in totale chaos verkeerde. Het is niet zo moeilijk zich hun verwarring voor te stellen: *"We verdringen ons in het kleine bureau van de stationschef. Alle telefonische en telegrafische verbinding met Barcelona is verbroken. Alleen de radio werkt zonder onderbreking. Het garnizoen is in opstand gekomen en heeft een deel van de stad bezet. De regering herhaalt onophoudend, dat ze den toestand meester blijft. Een viertal vliegtuigen verschijnen boven het station en cirkelen langdurig in het rond. Door wie zijn ze bemand? Regeringstroepen of opstandelingen?"*⁽⁸⁰⁾

Verstoken van elk bericht, wist niemand eerst wat te doen. Enkelen stelden voor rechtsomkeer te maken, maar de meerderheid was daar niet voor te vinden. De verantwoordelijken van de diverse delegaties - de Belgen waren niet de enige sportlui op de trein - kwamen samen om te overleggen en beslisten een aantal afgevaardigden naar Barcelona te sturen, onder wie drie Belgen: Demeester, Dov Liebermann en Jean Nobels⁽⁸¹⁾. Ze moesten op zoek gaan naar iemand van het organisatiecomité om te vernemen hoe het nu verder moest.

Ondertussen trokken een drietal kameraden San Andrés in, ze dwaalden door de stad en probeerden schermutselingen te vermijden⁽⁸²⁾. Ook in de voorsteden waren immers al gevechten uitgebroken tussen het leger en de inderhaast opgerichte arbeidersmilities: *"De straten liggen verlaten onder de middagzon [...] op de Plaza*

del Comercio botsen we op de eerste barricade. [...] een honderdtal meter verder is er een andere, bezet door gewapende syndikalistten. [...] nu volgen de barricaden elkaar om de 100 m. op. Elke zijstraat is versperd. [...] we sluipen langs de gevels. Kogels fluiten over het plein. Instinctmatig buigen we het lijf en vluchten een portaal binnen. [...] WE ZIEN DUIDELIJK HOE VAN AF DE KERKTOREN IN DE RUG DER ARBEIDERS GESCHOTEN WORDT, die achter de barricaden liggen. Een zwaar gekwetste wordt weggebracht."⁽⁸³⁾

Ondertussen waren de afgevaardigden erin geslaagd contact te krijgen met leden van het olympisch comité. Ze zouden vanuit Barcelona enkele bussen sturen om de delegaties naar hun hotel te brengen. Toen de bussen er aankwamen bleek er slechts plaats om de vrouwen te vervoeren. De mannen werden voorlopig ondergebracht in een fabriek die door gewapende arbeiders werd bewaakt. Eerst leek het erop dat ze daar de nacht moesten doorbrengen maar uiteindelijk keerden de bussen terug en kon de tocht naar Barcelona doorgaan.

Pas tijdens die nachtelijke rit door de stad zagen de sportlui de ernst van de toestand: brandende gebouwen, talloze barricades en naverende controles: *"We naderen het centrum der stad en rijden voorbij een brandende kasernen en iets verder gaat ook een kerk in laaiende vlammen op. Voortdurend worden we door schildwachten opgehouden. [...] plots 'Alto'. Gewapende arbeiders omringen ons. Een tweede auto snelt ons voorbij, weigert te stoppen. Drie schoten weerklinken. De ruiten vliegen aan scherven [...]. Onmogelijk nog verder te rijden. In de grootste wanorde stuip iedereen uit."*⁽⁸⁴⁾

Iets over middernacht bereikten ze uiteindelijk het hotel: *"De hemel zag rood van de vlammen"* zou de reporter van *Vooruit* later schrijven⁽⁸⁵⁾.

De Belgen waren gekomen om deel te nemen aan sportwedstrijden. In plaats daarvan wer-

den ze toeschouwers van het begin van het grootste drama uit de recente Spaanse geschiedenis.

Er volgden enkele doelloze dagen waarin iedereen zoveel mogelijk gebeurtenissen wilde volgen en tegelijkertijd het geweld probeerde te ontwijken. Die dagen werden in *Vooruit* beschreven, in het nu bombastisch klinkende Vlaams van het interbellum. Het zijn scènes van straatgevechten, sluipschutters, woedende volksmassa's, brandende kerken, dood en vernieling. Op een soms ontroerende wijze komt de verbondenheid met de Spaanse arbeiders tot uiting: *"Het treft hoe ontzettend jong de meeste strijders voor de vrijheid zijn. Jongelingen en meisjes van achttien jaar en minder patrouilleren zwaar gewapend door de straten. Sommigen kunnen met moeite het geweer hanteren [...]. Arbeiders wapent U! is de kreet die niet uit de lucht is. Een vrachtauto vol gewapende militairen en vrouwen rijdt de laan op. Hier en daar wordt gestopt en een jonge man spreekt in gloedvolle termen de mensen toe. Geestdriftig handgeklap besluit zijn rede en men vecht om de rode kaarten, die recht geven op wapens en munitie. Vol machteloze spijt snellen dezen, die de begeerde lidkaart niet bemachtigen konden, naar andere plaatsen om opnieuw hun kans te beproeven."*⁽⁸⁶⁾

Tijdens die dagen werden de sportlui meegezogen door de revolutionaire geestdrift. Op dinsdag 21 juli organiseerden de aanwezige delegaties - sommige groepen waren niet tot in Spanje geraakt⁽⁸⁷⁾ - spontaan een solidariteitsbijeenkomst in het olympisch stadion. De groepen trokken er stoetsgewijs naartoe: *"Zweden, Noorwegen en Denemarken stapten aan het hoofd. Daarop volgden de Hollanders, de Engelsen, die met hun doedelzakspelers veel bijval hadden en de Belgen. De Amerikanen sloten den optocht. Gedurende een uur werd er op de grote Ramblas en Ron-*

das gemanifesteerd temidden van een onbeschrijflijke geestdrift en enthousiasme..."⁽⁸⁸⁾

Na deze manifestatie hielden de afgevaardigden van alle delegaties een bijeenkomst. Het optimisme heerste en een verkorte driedaagse versie van de spelen die op vrijdag zou beginnen werd gepland. Dat ging uiteindelijk niet door. Nieuwe ongeregelheden maakten de stad te onveilig en daarenboven wilden sommige delegaties zo vlug mogelijk terug naar huis keren⁽⁸⁹⁾. Op deze vergadering kreeg de Franse delegatie heel wat kritiek. De Belgen staken het vuur aan de lont. Ze uitten hun ongenoegen over een aantal Franse boksters-worstelaars die ook zouden deelnemen aan de Berlijnse Olympische spelen. De meeste delegaties waren het erover eens dat dit indruiste tegen de geest van de Volksolympiade⁽⁹⁰⁾.

Een week na aankomst - op vrijdag om één uur 's nachts - konden de Belgische sportlui uiteindelijk naar huis vertrekken. De Catalaanse overheden hadden een schip opgeëist om hen naar Frankrijk te brengen⁽⁹¹⁾. Alvorens in te schepen maakten ze nog het vertrek mee van vijfduizend vrijwilligers die in Zaragoza gingen vechten. De massa verzamelde op de Plaza de la República waar aan enkele buitenlandse sportlui werd gevraagd het volk toe te spreken, ook aan een Belg, Dov Liebermann, voorzitter van de JASK. In zijn toespraak beklemtoonde hij dat in de geschiedenis Spanjaarden en joden ooit tegenover elkaar hadden gestaan, maar dat zij nu samen streden tegen het oprukkende fascisme: *"Uw overwinning brengt ook onze vrijheid"*, beëindigde Liebermann zijn rede⁽⁹²⁾. De ontroering was groot.

In de avonduren trokken de sportlui onder begeleiding van gewapende arbeiders naar de haven. In het Frans, Jiddisch, Spaans en Vlaams werden de Internationale en andere arbeiders-

*"Arbeiders
wapent u"*

liederen gezongen⁽⁹³⁾. Enkele Antwerps-joodse sportlui bleven achter om in de milities te vechten. In feite waren ze meegereid om zich definitief in Spanje te vestigen, maar ze engageerden zich in de strijd⁽⁹⁴⁾. Samen met andere sportlui behoorden zij tot de eerste internationale vrijwilligers in de Spaanse Burgeroorlog.

Een week na haar vertrek, namelijk op zaterdag 25 juli, arriveerde de Belgische delegatie in het Brusselse Zuidstation: *"Onze grote reis was ten einde. Onze taak, deelneming aan de Volksolympiade, hadden wij niet kunnen uitvoeren, doch de strijd der Spaanse kameraden, tot behoud der republiek, hadden wij gedurende dagen lang meegeleefd en dit heeft ons toegelaten vast te stellen dat in Spanje de arbeiders hun leven veil hebben voor een groots idee..."*⁽⁹⁵⁾

"Aux courageux soldats de la démocratie espagnole, nous répétons comme à l'heure du départ:

Vive la Catalogne

Vive l'Espagne républicaine

Vive l'Internationale des Travailleurs."⁽⁹⁶⁾

Epiloog

Het is niet moeilijk om sympathie op te vatten voor al die jonge, krachtige mensen die naar Barcelona trokken om er te sporten, maar er in een beginnende burgeroorlog verzeilden. Het is even makkelijk ons hun angst, verwondering, woede, engagement en opwinding voor te stellen. Dat mag natuurlijk geen poging tot objectieve interpretatie in de weg staan.

De Berlijnse spelen waren een groot succes. Hitler wilde de wereld imponeren en de wereld was geïmponeerd. Berlijn 1936 overtrof alles. Wie zich daarvan alsnog wil overtuigen, moet maar kijken naar Leni Riefenstahls legendarische documentaire 'Olympia'.

Pas de laatste decennia stellen onderzoekers zich vragen over het ganse opzet. Toen beschouwde men de Berlijnse spelen als hét model voor de toekomst. Alleen al daardoor belandde de gestrande Volksolympiade in de verdomhoek. Versmacht door de Spaanse Burgeroorlog werd ze een onbelangrijke voetnoot in een bijna vergeten geschiedenis.

De Volksolympiade is evenwel meer dan een

historisch curiosum. Het was de eerste keer dat er in de arbeiderssportbeweging sprake was van een brede frontvorming. Met de dreiging van het oprukkende fascisme realiseerde men zich dat verdeelde krachten alleen maar zwakheid opleverden. Niet iedereen was daarmee gelukkig. De Belgische arbeiderssportbeweging maakte een voorbehoud, hoewel ze later al het mogelijke zou doen om de Russische sportlui naar de Antwerpse Arbeidersolympiade te halen. Voor mij is de Volksolympiade vooral een illustratie van de kracht die spontaan uit engagement en enthousiasme kan groeien. Dat de spelen niet doorgingen is louter aan het toeval te wijten. De organisatoren waren klaar om van start te gaan. In een minimum van tijd slaagden ze erin voldoende middelen te mobiliseren om zesduizend mensen uit drieëntwintig landen onderdak te verschaffen en hen een week lang te laten sporten. De waarde van zo'n voorbeeld ontsnapt aan elke beperking van tijd en ruimte.

- (1) Voor een globale schets en analyse van de linkse arbeiderssportbeweging zie: L. CELIS, *Arbeiderssport als tegencultuur? Een Durkheimiaanse ritueeltheorie geïllustreerd aan de hand van de historiografie van de Belgische socialistische arbeiderssportbeweging vanaf haar ontstaan tot aan de vooravond van de tweede wereldoorlog*, VUB, onuitgegeven doctoraalscriptie, 1997.
- (2) *La Jeune Garde*, 4(1934)2, février 1934, p. 23. Voor analoge opmerkingen zie: *De Volksgazet*, 12 juni 1936, p. 5; *De Volksgazet*, 7 augustus 1930, p. 4; *Le Peuple*, 30 novembre 1925, p. 3 en *Le Peuple*, 21 novembre 1934, p. 5.
- (3) *De Volksgazet*, 22 april 1932, p. 5.
- (4) *De Volksgazet*, 20 juni 1935, p. 5.
- (5) *De Volksgazet*, 10 februari 1932, p. 4. Voor een soortgelijke opmerking, zie: *Opgang*, 2(1932)7, 15 maart 1932, p. 163.
- (6) *Le Peuple*, 21 février 1927, p. 4. Voor een soortgelijke opmerking, zie: *De Volksgazet*, 27 juli 1936, p. 6.
- (7) *De Volksgazet*, 7 augustus 1930, p. 4.

- (8) *Arbeiderssport*, 4(1931)62, p. 88.
- (9) *La Jeune Garde*, 3(1933)10, p. 13.
- (10) *De Volkswil*, 5(1898)27, p. 2; *Ontwikkeling en Uitspanning*, 1(1919)1, p. 7; *De Volksturner*, 6(1929)6, pp. 1-2 en *De Volksgazet*, 9 augustus 1935, p. 5.
- (11) *De Volksturner*, 6(1929)10, pp. 1-3.
- (12) *De Volksgazet*, 1 maart 1927, p. 4.
- (13) De verwantschap met de olympische beweging valt ook af te leiden van enkele vlaggen van socialistische clubs waarop de olympische ringen stonden afgebeeld. Zie in de *Iconografische collectie AMSAB-vlaggen*: nr. 30: Vlag van de Socialistische Turnbond Rust Na Arbeid van Ninove (gesitueerd jaren '30). Rode achtergrond, in het midden de olympische ringen. In de broekhoek: een geel schild met de vermelding Oost-Vlaanderen. In de vluchthoek: een wit schild met de initialen K.A. nr. 320: Vlag van de Socialistische Turnkring Rode Jeugd F.S.G./S.T.B. uit Diest (gesitueerd 1924). Rode achtergrond, centraal in een witte cirkel: 2 turners (vrouw en man) aan respectievelijk een boom en een brug. Bovenaan in het midden: de olympische ringen.
- (14) De eerste drie principes worden vernoemd door M. LÄMMER, *Myth or Reality: The Classical Olympic Athlete*. In: *International Review for Sociology of Sport*, 27(1992)2, pp. 107-112. Lämmer toont in zijn artikel ook aan dat dit geromantiseerde beeld niet aan de historische realiteit beantwoordde. In S. SLOWIKOWSKI, *Burning Desire: Nostalgia, Ritual and the Sport-Festival Flame Ceremony*. In: *Sociology of Sport Journal*, 8(1991), pp. 239-257, vindt men enkele verwijzingen naar de rol van het geïdealiseerde beeld van de Griekse oudheid in de ontwikkeling van de moderne sport.
- (15) Uit de studie van oud-Griekse teksten blijkt dat ook de idee van het amateurisme een 19e-eeuwse idealisering is van de realiteit. In het oude Griekenland bracht sportief succes niet alleen roem maar evenzeer financiële zekerheid, soms zelfs rijkdom met zich. Zie: D.C. YOUNG, *The Olympic Myth of Greek Amateur Athletics*, Chicago: Ares Publishers, Inc., 1995.
- (16) *Ontwikkeling en Uitspanning*, 4(1922)5, p. 286. Een soortgelijke opmerking is te vinden in: *De Volksgazet*, 2 november 1936, p. 6.
- (17) *De Volksgazet*, 19 april 1937, p. 1.
- (18) *Le Peuple*, 7 juillet 1927, p. 4.
- (19) *De Volksgazet*, 15 september 1925, p. 2.
- (20) *Le Peuple*, 15 mai 1929, p. 4.
- (21) *De Volksgazet*, 3 augustus 1936, p. 5.
- (22) In de literatuur is de XIe Olympiade overvloedig beschreven. Ik heb me gebaseerd op volgende bronnen: R.D. MANDELL, *The Nazi-Olympics*, London: Souvenir Press, 1972; A. GUTTMANN, *The Games Must Go On. Avery Brundage and the Olympic Movement*, New York: Colombia University Press, 1984; D. HART-DAVIS, *Hitler's Games*, New York: Harper & Row, 1975;

- J. HOLMES, *Olympiad 1936 blaze of glory for Hitler's Reich*, New York: Ballantine Books, 1971; F. BOHLEN, *Die XI Olympischen Spiele Berlin 1936*, Cologne: Pahl-Rugenstein, 1979, p. 52 en A. KRÜGER, *Die Olympischen Spiele 1936 und die Weltmeinung*, Berlin: Bartels & Wernitz, 1972.
- Een goede bibliografische hulp biedt B. MALLON, *The Olympics. A Bibliography*, New York: Garland Publishing, 1984.
- (23) In tegenstelling tot de rest van het continent heeft Duitsland een eigen sportieve traditie die teruggaat tot de vroeg-19e-eeuwse turn- en schuttersverenigingen. De Pruisische hervormers wilden in het begin van de 19e eeuw Duitsland opnieuw op de politieke kaart plaatsen. Onderwijs leek hun daarvoor onontbeerlijk. Binnen dit onderwijs werd veel ruimte vrijgemaakt voor lichamelijke ontwikkeling volgens de ideeën van Friedrich Jahn (1778-1852). Deze herwerkte bestaande technieken tot een nieuw systeem, verbonden met nationalisme en militarisme. Jahns ideeën waren succesvol. Rond de eeuwwisseling telde de turnbeweging al 640.000 leden.
- (24) Theodor Lewald was lid van het IOC sinds 1924 en president van het nationale comité. Hij was van joodse afkomst, hoewel zijn ouders zich tot het christendom bekeerden. Carl Diem - secretaris van het Duitse Olympisch Comité - was met een joodse getrouwd. Beiden bekleedden nog talloze belangrijke posten in het Duitse sportleven. Door hun joodse achtergrond moesten ze uiteindelijk heel wat functies neerleggen. Hun taak in het organiserend comité van de spelen konden ze behouden; onder andere dankzij een persoonlijke interventie bij Hitler van graaf Henri de Baillet-Latour.
- (25) A. KRÜGER, *Die Olympischen Spiele [...]*, p. 12.
- (26) De discussie wordt onder andere weergegeven in: R.D. MANDELL, *The Nazi Olympics*, pp. 70-71 en A. GUTTMANN, *The Games [...]*, pp. 65-66.
- (27) F. BOHLEN, *Die XI Olympischen Spiele [...]*, p. 52.
- (28) Dat werd trouwens publiekelijk verklaard door Hans von Tschammer und Osten, Reichssportführer en voorzitter van het Duitse Olympisch Comité. Zie: R.D. MANDELL, *The Nazi Olympics [...]*, p. 71.
- (29) Uiteindelijk zouden eenentwintig Duitse joden genomineerd worden als mogelijk lid van het team. Ze werden uitgenodigd voor een trainingskamp, maar niemand werd geselecteerd. Zes maanden voor de spelen begonnen zou Lewald trouwens aan de Amerikaanse consul in Berlijn toegeven dat hij gelogen had toen hij het IOC verzekerde dat er geen discriminatie van joden zou zijn. Zie: A. KRÜGER, *Die Olympischen Spiele [...]*, pp. 154-155.
- (30) Er zijn evenwel twee uitzonderingen, namelijk de schermster Helene Mayer en de ijshockeyspeler Rudi Ball. Beiden waren halfjoden die al jaren in het buitenland leefden. Ze werden uitgenodigd om deel uit te maken van het Duitse team. Dit gebaar diende eerder om het buitenland te paaien. Zie: A. GUTTMANN, *The Games must go on [...]*, p. 77.
- (31) F. NITSCH, Die Internationale Arbeitersportbewegungen. In: *Der internationale Arbeitersport. Der Schlüssel zum Arbeitersport in 10 Ländern*, A. Krüger, J. Riordan, (eds.), Köln: Pahl-Rugenstein, 1985, pp. 174-209.
- (32) Na zijn bezoek was Brundage oprecht overtuigd dat joodse sportlui een eerlijke kans zouden krijgen. Guttmann - Brunages biograaf - vermeldt evenwel dat Brundage nooit de kans kreeg afzonderlijk met joodse sportafgevaardigden te praten. Er waren steeds vertegenwoordigers van het regime aanwezig. Daarbuiten sprak noch las Brundage Duits en moest hij een beroep doen op vertalers. Ook zijn onbegrip van de Duitse interne politiek en zijn vooringenomenheid zijn elementen die hem in Duitsland lieten vinden wat hij zocht. Zie: A. GUTTMANN, *The games must go on [...]*, pp. 70-71.
- (33) Brief van Kirby aan A. Brundage dd. 27 mei 1936. In: A. GUTTMANN, *The games must go on [...]*, p. 73.
- (34) Tekst van A. Brundage. In: A. GUTTMANN, *The games must go on [...]*, p. 73.
- (35) ST. WENN, A House Divided: The U.S. Amateur Sport Establishment and the Issue of Participation in the 1936 Berlin Olympics. In: *Research Quarterly for Exercise and Sport*, vol 67, 2, pp. 166-167.
- (36) Zie: W.J. MURRAY, The French workers' sports movement and the victory of the Popular Front in 1936. In: *International journal of the history of sport*, 4(1987)2, pp. 222-226.
- (37) ST. JONES, *Sport, politics and the working class. Organised labour and sport in interwar Britain*, Manchester: Manchester University Press, 1988, pp. 183-185.
- (38) Verslag van de bureauvergadering van de ATSC in november 1935. Zie: *De Volksgazet*, 21 november 1935, p. 5.
- (39) Dit werd vermeld in een brief van P. Grandry aan A. Harteel dd. 1/12/1935 (AMSAB-Antwerpen, STB).
- (40) *De Volksgazet*, 12 december 1935, p. 5.
- (41) *De Volksgazet*, 12 december 1935, p. 5.
- (42) *Le Peuple*, 13 juni, 1936, p. 7.
- (43) Voor enkele voorbeelden zie: *De Volksgazet*, 15 november 1935, p. 5; *Le Peuple*, 4 février 1936, p. 6; *De Volksgazet*, 3 maart 1936, p. 6; *De Volksgazet*, 17 juni 1936, p. 5; *Le Peuple*, 8 juillet 1936, p. 5; *De Volksgazet*, 9 juli 1936, p. 5; *De Volksgazet*, 29 juli 1936, p. 5; *Le Peuple*, 2 août 1936, p. 5
- (44) Het is onduidelijk of dit initiatieven waren van de arbeiderssportbeweging, ofwel van het Nationaal Verweerkomitee tegen de Olympische spelen.
- (45) *De Volksgazet*, 8 juli 1936, p. 8.
- (46) Namelijk op 14 juli met als enige spreker Jean Nobels. Zie: *Vooruit*, 11 juli 1936, p. 4.
- (47) Op 30 maart werd in het Brusselse volkshuis een meeting tegen de Berlijnse spelen georganiseerd. Wie het woord voerde, werd niet vermeld, zie: *Le Peuple*, 4 février 1936, p. 6.

- (48) *Le Peuple*, 8 avril 1935, p. 6.
- (49) B. KIDD, Canadian opposition to the 1936 Olympics in Germany. In: *Canadian journal of history and physical education*, 9(1978)2, p. 40.
- (50) Voor zover niet anders vermeld, is dit deeltje gebaseerd op studies van twee Spaanse auteurs, namelijk Xavier Pujadas en Carles Santacana. Zij hebben onderzoek verricht naar de concrete organisatie en voorbereiding van de Volksolympiade: X. PUJADAS, C. SANTACANA, Les années trente et la crise de l'olympisme. La proposition de l'olympiade de Barcelone (1936). In: *STAPS: Revue des sciences et techniques des activités physiques et sportives*, 14(1993)32, pp. 79-86; X. PUJADAS, C. SANTACANA, Le Mythe des Jeux Populaires de Barcelone. In: *Les Origines du Sport Ouvrier en Europe*, Arnaud, P. (ed.), Paris, Editions L'Harmattan, 1994, pp. 267-276 en X. PUJADAS, C. SANTACANA, The popular Olympic Games, Barcelona 1936: olympians and antifascists. In: *International review for the sociology of sport*, 27(1992)2, pp. 139-150.
- (51) Het CCEP bestond uit drie soorten organisaties: culturele groepen zoals culturele centrales, wijkbibliotheken enz., onafhankelijke sportgroepen met vaak weinig materiële middelen en de al meer georganiseerde sportafdelingen van politieke groepen, vakbonden enz.
- (52) Jean Nobels schreef een partieel verslag van deze vergadering in: *Le Peuple*, 8 juin 1936, p. 6.
- (53) Volgens Pujadas en Santacana was het CCEP één van de weinige organisaties die om zuiver ideologische redenen alternatieve spelen konden organiseren. Zij wilde immers sportlui aantrekken van allerlei politiek pluimage: niet alleen spelers uit de socialistische en communistische arbeiderssportbeweging, maar ook sportlui uit de bij het IOC aangesloten federaties en onafhankelijken (X. PUJADAS, C. SANTACANA, The popular Olympic [...], p. 142).
Hoewel de redenering theoretisch plausibel is, lijkt ze me niet realistisch. Er was gewoonweg geen enkel realistisch alternatief voor het Spaanse voorstel. Zonder Barcelona had er waarschijnlijk geen tegenolympiade plaatsgevonden.
- (54) *De Volksgazet*, 6 juli 1936, pp. 5-6.
- (55) Riordan beschrijft de Volksolympiade als een gemengd initiatief van de communistische en socialistische arbeiderssportfederaties. Hij betitelt ze zelfs als de derde Arbeidersolympiade, zie: J. RIORDAN, The Worker's olympics. In: A. Tomlinson, G. Whannel, (eds.), *Five Ring Circus. Money, Power and Politics at the Olympic Games*, London: Pluto, 1984, pp. 106-107.
- (56) De politiek-organisatorische positie van het CCEP wordt uitgebreid behandeld in: X. PUJADAS, C. SANTACANA, Les années trente [...], pp. 82-84.
- (57) Dit kwam ook regelmatig in de Belgische pers tot uiting. In een editie van *De Volksgazet* (12 juni 1936, p. 5) werd dit expliciet als één der doelstellingen van de Spaanse organisatoren gesteld. Voor enkele andere voorbeelden zie: *Vooruit*, 10 juni 1936, p. 4; *De Volksgazet*, 10 juli 1936, p. 7 en *Le Peuple*, 6 juillet 1936, p. 6.
- (58) *De Volksgazet*, 12 juni 1936, p. 5.
- (59) *De Volksgazet*, 12 juni 1936, p. 5.
- (60) *De Volksgazet*, 6 juli 1936, p. 5 en *De Volksgazet*, 10 juli 1936, p. 7.
- (61) *De Volksgazet*, 10 juli 1936, p. 7.
- (62) J. SUREDA, Sport and International Relations in the Period between Wars (1918-1939): the 1936 Popular Olympics. In: *Sports et Relations Internationales. Actes du Colloque de Metz-Verdun 23-24-25 septembre 1993*, Metz: Centre de Recherche Histoire et Civilisation de l'Université de Metz, 1994, p. 104.
- (63) Volgende delegaties zouden in Barcelona aanwezig zijn: Frankrijk, Zweden, Portugal, Zwitserland, Nederland, Hongarije, Algerije, Palestina, Denemarken, Marokko (Spaans en Frans Marokko), Tsjecho-Slowakije, Noorwegen, Groot-Brittannië, België, Canada, de Verenigde Staten, Griekenland, Spanje, Baskenland, Elzas-Lotharingen, Gallicië en een groep joodse emmigranten.
- (64) De grootte van de Franse groep had zonder twijfel te maken met de belangrijke financiële steun die de Franse regering gaf.
- (65) Officieel programma van de Volksolympiade, gepubliceerd te Barcelona in juli 1936. Vermeld in: X. PUJADAS, C. SANTACANA, Les années trente [...], p. 84.
- (66) Voor een volledig programma, zie: *De Volksgazet*, 16 juli 1936, p. 7.
- (67) J. SUREDA, Sport and International [...], p. 109.
- (68) De schets van de belevissen van de Belgische delegatie in Barcelona is gebaseerd op een vijftal verslagen van ooggetuigen die verschenen in de linkse pers. Het meest uitgebreide verslag was van Oscar Foucaert. Het verscheen in zes delen in *Vooruit* (26 juli, pp. 1 & 3; 27 juli, pp. 1 & 3; 28 juli, pp. 1 & 3; 29 juli, pp. 1 & 3; 30 juli, p. 1 en 31 juli 1936, pp. 1 & 3). Een verslag van Jean Nobels verscheen in twee delen in *Le Peuple*, (27 juillet, pp. 1 & 3 en 28 juillet 1936, pp. 1 & 3). *En mij onbekende O.S. ondertekende een stuk in De Volksgazet*, 27 juli 1936, p. 7. De tennisser Staelens werd geïnterviewd door *La Wallonie*, 27 juillet 1936, pp. 1 & 3. Ook verscheen in het blad van de Antwerpse joodse arbeiderssportgroepen een ooggetuigenverslag van Dov Liebermann, zie: *ASK*, 1(1936)3, pp. 2-3.
In de tekst geef ik alleen referenties bij gebeurtenissen die slechts door één bron werden vermeld.
- (69) *De Volksgazet*, 16 juli 1936, p. 7.
- (70) Het exacte aantal sportlui wijzigde enkele malen. *De Volksgazet*, 6 juli 1936, p. 6 meldde vierenvestig deelnemers, maar waarschijnlijk vertrokken er zesenvoertig. Dat getal verscheen immers in een latere editie van *Vooruit*, *De Volksgazeten Le Peuple* (respectievelijk 18 juli 1936, p. 4; 16 juli 1936, p. 7 en 18 juli 1936, p. 7). De verdeling volgens sporttak was de volgende: wielrennen (3), schaken (4), tennis (4), atletiek (4), worstelen (8), zwemmen (8) en voetbal (15).

- (71) *De Volksgazet*, 16 juli 1936, p. 7.
- (72) In de door mij geraadpleegde pers vond ik louter verwijzingen naar deelname van de JASK. In het verslag van zijn onderzoek naar de joodse deelname aan de Spaanse Burgeroorlog, maakt Van Doorslaer ook melding van vertegenwoordigers van de joodse sportgroepen Einheit en Shtern (twee groepen uit Brussel) en DISK (een groep uit Charleroi). Zie: R. VAN DOORSLAER, Joodse vrijwilligers uit België in de internationale brigade. Een portret van een vergeten generatie. In: *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*, XVIII(1987)1-2, pp. 165-186.
- (73) *Le Peuple*, 6 juillet 1936, p. 6.
- (74) In enkele edities van *Vooruit* verscheen een advertentie. Het reisbureau bood twee reizen aan. Een elfdaagse reis die zich beperkte tot de Volksolympiade en één waar men alleen de eerste dagen van de spelen meemaakte en dan doorreisde naar de Balearen. Voor een voorbeeld van deze advertentie, zie: *Vooruit*, 9 juli 1936, p. 6.
- (75) De vraag van de sportfederatie werd besproken tijdens een bureau-vergadering van de BWP-top op 16 juni 1936. De sportlui vroegen 10.000 frank. Dat leek hen voldoende om een volwaardige delegatie naar Barcelona te sturen. De BWP-bestuursleden leek het allemaal teveel. Met name De Block verwees naar vroegere financiële giften en herinnerde aan de beloftes van steun voor de komende Arbeidersolympiade. Meer dan 3.000 frank kon men niet besteden. Zie: AMSAB, fonds 118, verslagen BWP-bestuursorganen, en ook *De Volksgazet*, 6 juli 1936, p. 5.
- (76) *De Volksgazet*, 16 juli 1936, p. 7.
- (77) *De Volksgazet*, 16 juli 1936, p. 7.
- (78) *Vooruit*, 27 juli 1936, p. 1.
- (79) *De Volksgazet*, 27 juli 1936, p. 7.
- (80) *Vooruit*, 27 juli 1936, p. 3.
- (81) *Le Peuple*, 27 juillet 1936, p. 1.
- (82) Een volledige beschrijving van de tocht van enkele Belgen door San Andrés in *Vooruit*, 27 juli 1936, p. 3. Enkele elementen ervan worden ook geschetst in *De Volksgazet*, 27 juli 1936, p. 7.
- (83) *Vooruit*, 27 juli 1936, p. 3.
- (84) *Vooruit*, 27 juli 1936, p. 3.
- (85) *Vooruit*, 27 juli 1936, p. 3.
- (86) *Vooruit*, 28 juli 1936, p. 3.
- (87) Zo was bijvoorbeeld de Canadese delegatie nog in Toulouse toen de onlusten uitbraken. De Britse consul gaf hun de raad naar huis te keren. Zie: B. KIDD, Canadian opposition [...], p. 37.
- (88) *Vooruit*, 29 juni 1936, p. 3.
- (89) *Le Peuple*, 28 juillet 1936, p. 3.
- (90) *Vooruit*, 29 juli 1936, p. 4.
- (91) *Vooruit*, 26 juli 1936, p. 3.
- (92) R. VAN DOORSLAER, Joodse vrijwilligers [...], p. 173. Zie ook: *JASK*, 1(1936)3, p. 2.
- (93) *JASK*, 1(1936)3, p. 2.
- (94) R. VAN DOORSLAER, Joodse vrijwilligers [...], p. 173.
- (95) *Vooruit*, 26 juli 1936, p. 3.
- (96) Hiermee beëindigde Jean Nobels zijn verslag van de reis van de Belgische delegatie naar Barcelona, in: *Le Peuple*, 28 juillet 1936, p. 3.